

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сучасні підходи до трактування сутності економічного механізму та його значення у діяльності підприємства. Проаналізовано сутність поняття економічна ефективність. Досліджено фактори, методи, функції, регулятори формування економічного механізму підприємства, що є результатом дії системи внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування та розвитку підприємства, в якому відображається складна система різноманітних економічних відносин. Визначено, що сучасний економічний механізм дає можливість глибше підійти до використання економічних законів ринкової економіки, впроваджувати досконалішу систему госпрозрахункових відносин, яка заснована на заінтересованості й відповідальності власників землі та засобів виробництва. Підтверджено, що економічний механізм діє через економічні інтереси і матеріальні потреби людей та складає певну структуру із форм, способів, регуляторів, методів, рівнів та регламентів, на яку значно впливає специфіка об'єкта, масштаби діяльності, зовнішнє оточення, традиції фірми, рівень організаційної культури.

Ключові слова: економічна ефективність, підприємство, економічний механізм, прибутковість, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції економіки України у світове господарство важливого значення набуває проблема економічного механізму функціонування підприємства, який дозволив би зберігати та зміцнювати стійку позицію підприємства на ринку, задовольняти потреби споживачів, оперативно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища та стабільно розвиватися в умовах жорсткої конкуренції таким чином, щоб забезпечити збалансовану виробничо-господарську діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури вказує на значний інтерес щодо проблематики розробки та застосування економічного механізму ефективного функціонування підприємства. Дослідженням даної тематики займалися: Р. Акофф, І. Ансофф, Г.Б. Клейнер, Й.М. Петрович, В.Я. Амбросов, Б.Й. Пасхавер, О.І. Савченко, Т.В. Ландіна та інші.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Особливої уваги набули питання, пов'язані з формуванням економічного механізму ефективної діяльності як основою формування стійкої системи виробництва. Сучасний стан як світової, так і вітчизняної економіки вимагає від вітчизняних підприємств своєчасного застосування існуючих внутрішніх можливостей та врахування зовнішніх чинників впливу з тим, щоб здійснювати ефективну діяльність. Однак, невирішеними залишається ще низка питань з приводу формування економічного механізму ефективної діяльності підприємства, його структури та основних складових.

Мета дослідження. Головною метою даної статті є опрацювання теоретичних і методичних засад ефективного господарювання підприємств на основі формування дієвого економічного механізму, що забезпечить конкурентоспроможну та високоприбуткову діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу (результати досліджень). Ринкова форма організації виробництва, створюючи можливості для досягнення підприємствами економічної свободи, вимагає водночас формування адекватної системи управління суб'єктами господарювання,

здатної забезпечити ефективність виробництва, його динамічність та адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища. Функціонування будь-якої системи управління ґрунтується на використанні відповідних механізмів, серед яких чільне місце посідає економічний механізм, що зазнає суттєвих трансформацій в умовах становлення інституту приватної власності.

Останні події, що відбуваються в Україні та у світі, лише поглиблюють кризові процеси на підприємствах та свідчать про неефективне функціонування діючих суб'єктів. Таким чином, постає нагальна потреба розробки дієвих механізмів ефективної діяльності підприємств.

Економічний механізм функціонування підприємства є складовою частиною економіки, який представляє собою таку взаємодію планування, контролю, оцінки, стимулювання діяльності й економічної відповідальності, яка визначає майнові, орендні, виробничі, фінансові відносини між підприємствами, в тому числі між підрозділами, і дає можливість зробити внутрішню економічну діагностику, забезпечити реалізацію своїх економічних інтересів. Механізм ефективної діяльності підприємства має важливе значення і є складовою частиною та основою прибуткового господарювання. Визначення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу, сприяння впровадженню в практику роботи підприємства науково-технічних розробок і провідних методів господарювання – є одним із першочергових завдань функціонування економічного механізму.

Економічний механізм діяльності будь-якого підприємства має забезпечувати прибуткове господарювання як на даний час, так і у довгостроковій перспективі. Економічний механізм є сукупністю форм, методів, способів та прийомів, за допомогою яких підприємство намагається стабілізувати своє положення на ринку та забезпечити прибутковість виробництва. Виробничо-господарська діяльність повинна бути націлена на виробництво великих обсягів продукції при найменших витратах, тобто найбільшого ефекту.

Ці висновки виходять з самого визначення поняття «ефективність», що від латинського означає «приносити користь». Похідними від нього є іменники здійснення, результат і результативність [1, с. 508]. Це поняття пов'язане з цілеспрямованою людською діяльністю, з її раціональністю, тобто з пізнанням, осмисленням і працею. Досить часто ефективність ототожнюють з результативністю. Якщо результатом будь-якої діяльності є продукт, який не задовольняє певні вимоги, то такий результат не є ефективним, а отже, не ефективна була й сама діяльність.

Так, на думку В. В. Прядка, категорія, що відображає рівень функціонування виробничих ресурсів, є категорією продуктивності ресурсного потенціалу виробництва і її потрібно розглядати як вихідну, первинну відносно до категорії ефективності [2, с. 70].

Ефективність виробництва – категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить не лише про приріст виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст.

Економічна ефективність має характеризувати зв'язок між обсягом ресурсів і кількістю та якістю виробленого продукту. Мочерний С.В. та В. Н. Некрасов та ін. стверджують, що економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої й уречевленої праці [3, с. 265].

Необхідною умовою побудови економічного механізму ефективної діяльності підприємства є вдосконалення механізму комплексної оцінки ефективності функціонування підприємств з врахуванням системного підходу, що включає проведення техніко-економічної, фінансово-економічної, соціально-економічної та інтегральної оцінки ефективності функціонування підприємства. При цьому важливим є не лише оцінка ефективності функціонування суб'єкта господарювання за певний період часу, але і розробка багатоваріантних моделей розвитку економічного потенціалу підприємства за різних параметрів його діяльності.

Як зазнає В. Паретто економічна ситуація є ефективною, коли неможливо збільшити

виробництво одного будь-якого продукту, не скорочуючи виробництва інших, що стало основою методу DEA, який був розроблений М. Фарелом [4, с. 253-281].

Ліссітса О. і Т. Бабічева вважають, що сутність методу DEA на даному етапі полягає в порівнянні фактичного показника ефективності через показник виходу продукції, особливо з максимально можливим за даної кількості ресурсів [5].

Існує безліч думок, серед них і така, що співвідношення між результатом і витратами не можна вважати головним показником ефективності, і йде пропозиція досліджувати ефективність як співвідношення фактичного прибутку на одиницю приведених витрат до його планового рівня.

Формування методичних підходів щодо оцінки ефективності функціонування підприємства визначається в контексті загальних напрямів за якими визначається ефективність, а саме: оцінювання ефективності підприємства з врахуванням стратегічного аспекту функціонування направлено на забезпечення оптимальної стратегії управління ресурсним потенціалом підприємства, що включає комплексну оцінку ефективності використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів підприємства; дослідження ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування: при цьому портфельні інвестори, як правило, задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка; аналіз ефективності підприємства на макрорівні з боку держави, адже в умовах ринку підприємства відіграють важливу соціальну та економічну роль на макрорівні та є вагомою складовою розвитку економіки держави в цілому.

Економічну ефективність можна розглядати з різних підходів та трактувань, ознак класифікації та способів розрахунку. Існує думка трактування поняття економічної ефективності як досягнення виробництвом найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці або зниження сукупних витрат на одиницю продукції.

Важливе значення має соціальну ефективність як відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам. Соціальна ефективність – це ступінь відповідності результатів виробництва соціальним потребам суспільства, інтересам окремої людини [6, с. 130]. Однак, основою соціальної ефективності є економічна ефективність. Необхідність обґрунтування як окремого виду ефективності потребує і екологічна ефективність. Екологічна ефективність є необхідністю вирішення екологічних економічних або соціальних проблем для досягнення заданих екологічних показників.

Крім зазначених вище видів ефективності поряд існує технологічну ефективність, яка зумовлена якістю та кількістю засобів, що беруть участь у процесі, а також конкретною ситуацією та уможлиблює виконання певної задачі і характеризується певним співвідношенням між отримуваним ефектом та витратами на створення і використання засобів. Загальна оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності повинна враховувати всі види ефективності.

Отже, аналізуючи вище викладене, ми можемо зробити висновок про важливість усіх форм ефективності, що зумовлено їх тісним взаємозв'язком. З цією метою нами на рис. 1. зображено види ефективності.

Формування економічного механізму відбувається на такому рівні виробничих відносин, коли сутність перетворюється в явище, коли економічні закони використовуються людьми.

У зв'язку з цим Ф. Енгельс підкреслював, що в історії суспільства діють люди, наділені свідомістю, які поводяться свідомо або під впливом пристрасті і прагнуть до певних цілей. Але якою б важливою не була ця розбіжність з точки зору історичного дослідження, вона ніскільки не змінює того факту, що хід історії підпорядковується внутрішнім загальним законам. Вся справа полягає в тому, щоб відкрити ці закони [7, с. 306].

Економічний механізм діє через економічні інтереси і матеріальні потреби людей та складає певну структуру із форм, способів, регуляторів, методів, рівнів та регламентів, на яку

значно впливає специфіка об'єкта, масштаби діяльності, зовнішнє оточення, традиції фірми, рівень організаційної культури.

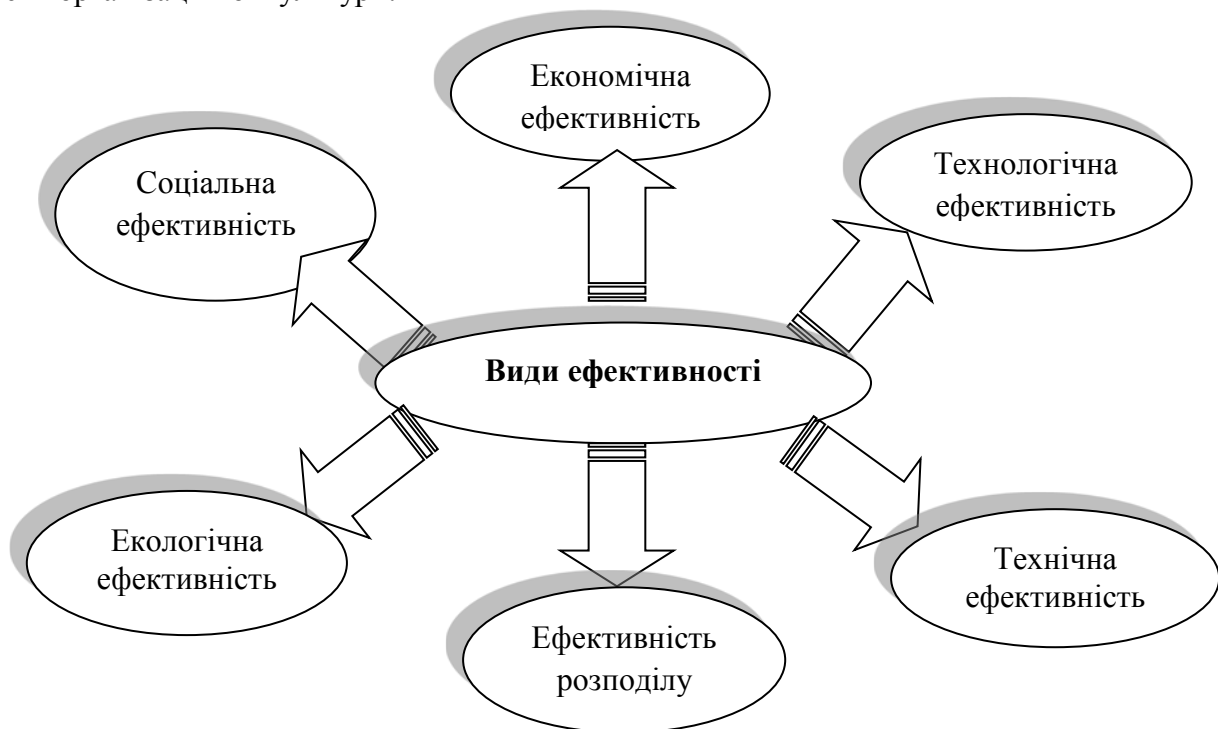

Рис. 1. Основні види ефективності

Ми приєднуємося до наведеної думки відомих вчених В.Я. Амбросова та В.І.Бойка, що основними ланками економічного механізму господарювання є планування, економічне стимулювання виробництва, фінансування та кредитування, ціноутворення, господарський розрахунок, організація праці та управління [8, с. 313-314].

До складових елементів механізму можна віднести: економічне стимулювання працівників трудових колективів, фінансово-кредитний механізм, ціноутворення, матеріально-технічне забезпечення, управління економікою. Механізм тісно пов'язаний з ефективною діяльністю, яка, в свою чергу, є нерозривною із підвищенням продуктивності праці та збільшенням виробництва продукції.

Структура механізму визначається через: організаційно-технічну систему або формування вертикальних зв'язків між підрозділами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підрозділами; систему планування діяльності підрозділів; систему контролю й оцінки діяльності підрозділів; установлення матеріальної відповідальності підрозділів; мотиваційний механізм функціонування.

При розробці економічного механізму підприємства необхідно насамперед визначитись з принципами економічного механізму. Одним із основних принципів є принцип цільової сумісності та зосередженості виробничо-господарської діяльності, що передбачає створення цілеспрямованої системи управління. Другим, не менш значущим принципом є принцип безперервності і надійності, що має відображення у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу. Принцип плановірності, пропорційності та динамізму означає, що система виробничого процесу має бути націлена на вирішення не тільки поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства. Демократичний принцип розподілу функцій господарювання ґрунтується на методах і правилах суспільного поділу праці. Принцип науковості та обґрунтованості методів управління виходить з того, що методи, форми та засоби управління мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці. Принцип ефективності господарювання має зв'язок з наявністю багатоваріантних шляхів досягнення однієї й тієї самої мети.

У процесі формування економічного механізму використовуються такі функції: планування; прогнозування; попередження; регулювання; контроль; аналіз; організація; реагування; забезпечення; інформування; захист; аудит; моніторинг.

Загалом система господарювання підприємства являє собою таку взаємодію планування, контролю, оцінки, стимулювання діяльності й економічної відповідальності, яка визначає його майнові, орендні, виробничі та фінансові відносини в ринковому середовищі, основні складові економічного механізму, який представлено на рис.2.

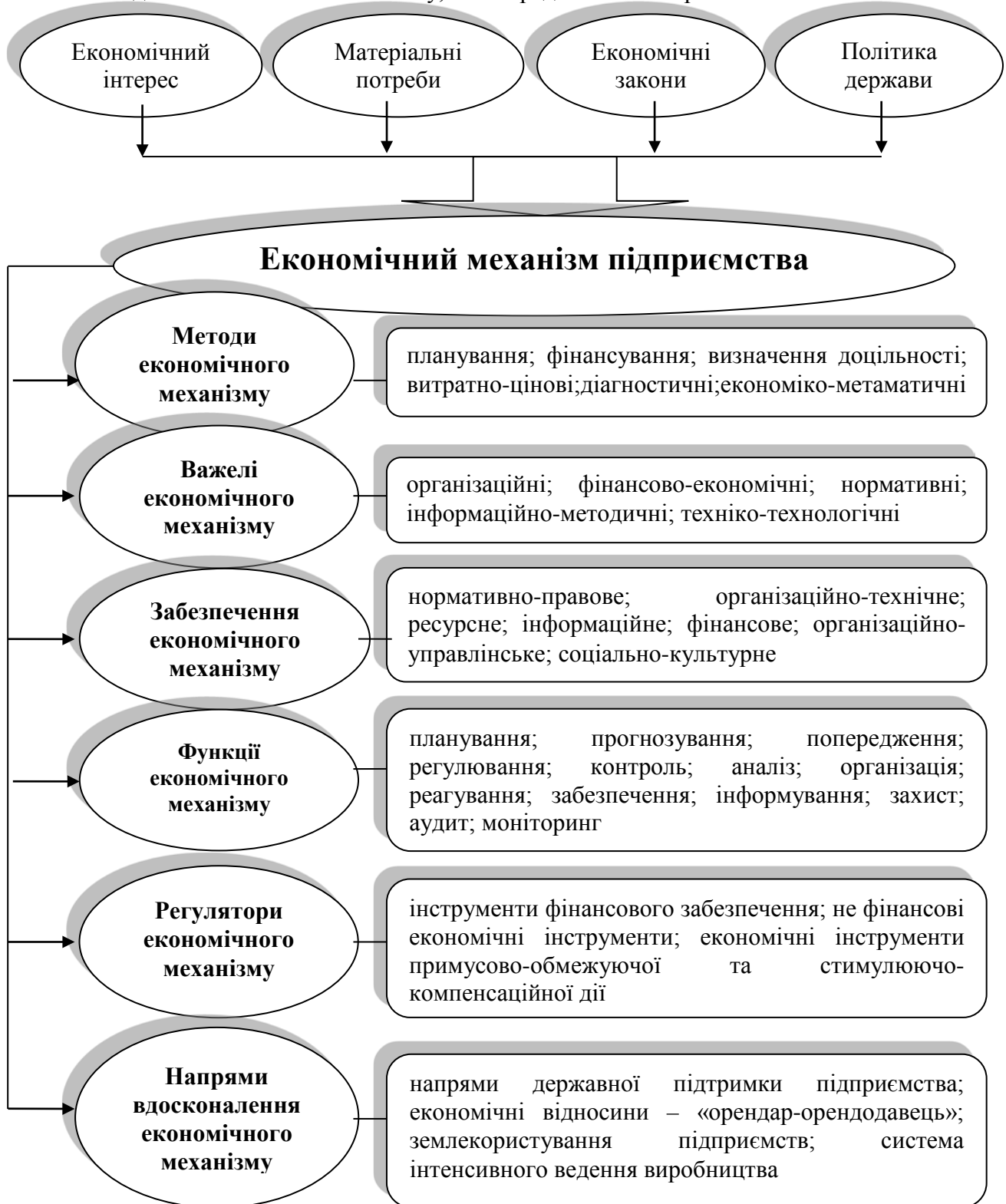

Рис. 2. Економічний механізм підприємства

Сучасний економічний механізм дає можливість глибше підійти до використання економічних законів ринкової економіки, впроваджувати досконалішу систему господарських відносин, яка заснована на заінтересованості й відповідальності власників землі та засобів виробництва. Основні завдання сучасного економічного механізму реалізуються завдяки підвищенню науково-економічної обґрунтованості цільових програм, бізнес-планів, нормативних планів, прогнозів і нормативів; сприянню покращенню системи планування менеджменту; об'єктивному та всебічному дослідженню та оцінці виконання планів і дотримання нормативів.

Функціонуючий економічний механізм ефективності функціонування підприємства має забезпечити:

- відповідність стратегічним цілям діяльності підприємства;
- створення ефективної системи мотивації діяльності персоналу;
- прийняття ефективних управлінських рішень;
- адаптивність до змін зовнішнього середовища;
- повноту та збалансованість функціонування кожного структурного підрозділу підприємства.

Економічний механізм, що діє через економічні інтереси як усвідомлені матеріальні потреби людей та складається з комплексу економічних способів, методів, важелів, нормативів, показників, за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони.

Досконалість такого механізму, з одного боку, вимагає раціонального управління суб'єктами господарювання і зумовлює рівень продуктивності їх функціонування, успішної адаптації до умов динамічного зростання, розвитку, а в умовах України і нестабільного, зовнішнього середовища у найбільш широкому розумінні цього слова. З іншого – саме така досконалість є необхідною умовою ефективного функціонування підприємства, його конкурентоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості, інвестиційної привабливості та платоспроможності.

Висновки. Ефективність виробництва в загальному вигляді є складна економічною категорією, що відображає співвідношення між одержаними результатами і затраченими на їх досягнення ресурсами. В свою чергу, формування економічного механізму підвищення ефективності підприємств має здійснюватись на основі всебічного врахування стратегічних цілей розвитку в цілому та повинно базуватися на поєднанні чинників мікро- і макроекономічного середовища, з урахуванням елементів державного регулювання.

Економічний і соціальний розвиток підприємства, перехід до ринкових відносин, комп'ютеризація менеджменту ставлять перед ним нові, більш складні завдання щодо формування та функціонування економічного механізму суб'єктів господарювання, успішна реалізація яких сприяє поліпшенню управління виробництвом, зміцненню його економіки і підвищенню ефективності діяльності кожного підприємства і забезпечується оптимальний розвиток національної економіки країни.

Таким чином, економічний механізм підприємства, з одного боку, має забезпечувати зовнішні зв'язки останнього і створювати відповідні умови отримання доходу. З іншого боку, цей механізм спрямований на розвиток виробничих відносин усередині підприємства. У першому випадку його принципи цілком визначаються особливостями економічного механізму суспільства (домінуючою формою власності на засоби виробництва, існуючими системами ціноутворення, оподаткування, планування тощо), а в другому випадку – особливостями виробничих відносин на підприємстві.

Список використаної літератури

1. *Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – 602 с.*
2. *Прядко В.В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського*

виробництва / В.В. Прядко // Економіка АПК. – 2003. – №10 – С. 69-77.

3. Мочерный С.В. Экономическая теория: [учебн. для вузов.] / С.В. Мочерный, В.Н. Некрасов и др. – М.: ЗАО «Книга-сервис», 2003. – 416 с.
4. Farrell M. (1957) / The measurement of productive efficiency // Journal of the Royal Statistical Society, Series A., 120, – P. 253-281.
5. Лисситса А., Бабичева Т. Теоретические основы анализа продуктивности и эффективности сельскохозяйственных предприятий. – Halle, Germany: Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, – 34 с.
6. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: [підручник] / В.Д.Базилевича. – [6-те вид., перероб. і доп.] – К.: Знання – Прес, 2007. – 719 с.
7. Энгельс Ф. Походження родини, приватної власності та держави / Ф.Енгельс. – (1884).
8. Экономический словарь агропромышленного комплекса / [Амбросов В.Я., Бойко В.И., Жадан И.И., Крисальный А.В. и др.]; под. ред. В.Я. Амбросова. – К.: Урожай, 1986. – С. 313-314.

Писковец Ольга Викторовна. Теоретические аспекты экономического механизма эффективной деятельности предприятия. Рассмотрены современные подходы к трактовке сущности экономического механизма и его значения в деятельности предприятия. Проанализирована сущность понятия экономическая эффективность. Исследованы факторы, методы, функции, регуляторы формирования экономического механизма предприятия, которое является результатом действия системы внутренних и внешних факторов функционирования и развития предприятия, в котором отображается сложная система разнообразных экономических отношений. Определено, что современный экономический механизм дает возможность глубже подойти к использованию экономических законов рыночной экономики, внедрять более совершенную систему хозяйственных отношений, которая основана на заинтересованности и ответственности владельцев земли и средств производства. Подтверждено, что экономический механизм действует через экономические интересы и материальные потребности людей и составляет определенную структуру из форм, способов, регуляторов, методов, уровней и регламентов, на которую значительно влияет специфика объекта, масштабы деятельности, внешнее окружение, традиции фирмы, уровень организационной культуры.

Ключевые слова: экономическая эффективность, предприятие, экономический механизм, доходность, конкурентоспособность.

Piskovets Olga. Theoretical aspects of economic mechanism of effective activity of enterprise. The modern going is considered near interpretation of essence of economic mechanism and his value in activity of enterprise. Essence of concept is analysed economic efficiency. Investigational factors, methods, functions, regulators of forming of economic mechanism of enterprise, which is the result of action of the system of internal and external factors of functioning and development of enterprise, the difficult system of various economic relations is represented in which. It is determined that the modern economic mechanism gives an opportunity to go deeper to walk up to the use of economic laws of market economy, inculcate more perfect system of self-supporting relations, which is based on the personal interest and responsibility of proprietors of earth and capital goods. It is confirmed that the economic mechanism operates through economic interests and financial necessities of people and makes a certain structure from forms, methods, regulators, methods, levels and regulations, on which the specific of enterprise, scales of activity, external surroundings, traditions of firm, level of organizational culture, influences considerably.

Keywords: economic efficiency, enterprise, economic mechanism, profitability, competitiveness.